

A black and white photograph showing a person's legs from the knees down, wearing a dark, form-fitting garment. The legs are positioned in a way that creates a strong sense of depth and shadow. The word "diář" is overlaid in the center-right of the image in a white, sans-serif font. The background is a light, textured surface, possibly a wall or a large piece of paper.

diář

Vlastimil Válek: literární historie a její zpřístupňování

Je přínosné, že od té doby, co byly o doc. Vlastimilu Válkovi dříve publikovány jubilejní biografické a bibliografické informace (JEŘÁBEK 2000), se jeho práce pro literárněvědnou bohemistiku a brněnskou univerzitu příliš nezměnila. Docent PhDr. Vlastimil Válek, CSc., nyní jako externí vyučující, přednáší na Ústavu české literatury Masarykovy univerzity, vede doktorandy, diplomové a bakalářské práce, publikuje studie a edice z české literatury. Mimořádně oblíbený učitel, usměvavý, vstřícný pán, zdobící každé dobré pracoviště.

Literární historik Vlastimil Válek (nar. 16. 6. 1931 v Olomouci) obdržel znamenité školení. K jeho učitelům a také inspirátorům z brněnské filozofické fakulty v oboru jeho budoucího profesního působení patřili badatelé, kteří reprezentovali a prodloužili prvorepublikovou tradici: Antonín Grund, Jan Viličkovský, Antonín Škarka, Alois Gregor, Josef Hrabák, Artur Závodský a brzký Válkův přítel Dušan Jeřábek, s nímž Vlastimil Válek společně znovu zpřístupnil odkaz Arna Nováka, zakladatele brněnské univerzitní literárněvědné bohemistiky. Vlastimil Válek, působící na brněnské filozofické fakultě od roku 1954 do těchto dnů, vrostl do této tradice, stal se jejím respektovaným příslušníkem a dodnes ji aktivně reprezentuje.

Doplňme tedy dosavadní bibliografie a medailony o výklad Válkových aktivit za léta nynější. Stálé blahodárné pedagogické působení Vlastimila Válka dosvědčují jeho četní žáci působící na pedagogických a vědeckých pracovištích. Ve Válkových publikacích je nadále věnována pozornost autorům české literatury 19. a 20. století, jeho zvláštní zájem byl a je věnován vztahům mezi literaturou krásnou a věcnou, zejména literárním memoárům, a v neposlední řadě problematice ediční.

V roce 2000 doc. Válek editoval *Jana Cimburu* od Jindřicha Šimona Baara, populární venkovský román, počet jehož vydání neodpovídá této velké oblibě. Lidový román nejproslulejšího příslušníka Katolické moderny čelil vydavatelské nepřizní od konce 40. let až do roku 1968, kdy vyšel v neuvěřitelném nákladu 90 000 výtisků, pak během normalizace bylo již vydání staršího nábožensky orientovaného autora opakovaně povoleno. Válkovu edici předcházelo také vydání v nakladatelství Lidová demokracie z roku 1968, které připravila a ediční poznámku napsala Marie Voříšková. Válkovo vydání je však první literárněvědné, obsahující adekvátní dvoustránkovou ediční poznámku, včetně srovnání textů z let 1921 a 1908, registrující autorovy změny mezi těmito vydáními. Je to jeden z úspěšných edičních počinů vydavatelství Blok (Třebíč 2000), spočívající v rozšiřování uzuálního repertoáru klasické četby.

V roce 2011 následovala jako výsledek několikaleté práce edice *Roku na vsi* bratří Mrštíků. Vlastimil Válek text edičně připravil, rozsáhlý komentář napsal spolu s Jaroslavou Janáčkovou. Je to teprve druhé kritické vydání této kanonické knihy, po edici Karla Dvořáka, která vyšla opakovaně od 40. let. *Rok na vsi* je ceněné klasické dílo, zároveň editorsky netypické, velmi náročné; při tomto jeho dosud nejpracnějším vydání bylo nutno zužitkovat rukopisy a časopisecké otisky, řešit autorský podíl obou bratří, zohlednit způsob využití nářečí jako součást umělecké stylizace atd. Vlastimil Válek navázal na práci Karla Dvořáka a přinesl nová řešení, mimo jiné s využitím dosavadní, již bohaté praxe editorů České knihovny (od založení této knihovny roku 1997 bylo před *Rokem na vsi* publikováno přes 60 svazků). Vzhledem k podrobné ediční zprávě je zřejmé, jak se při úplném využití pramenů posunul editorský úzus též oproti předchozímu kritickému vydání. Kritický aparát je jedním z nejrozsáhlejších v této knihovně (s. 411–496). Ve výtisku z ústřední knihovny FF MU je přívětivě vepsáno, jako by to zaznělo při osobním setkání nebo ve Válkově příjemném semináři: „Děkuji knihovnicím výpůjčního oddělení knihovny FF MU za ochotu, trpělivost a vstřícnost při půjčování a opatřování materiálů k této edici. Brno 26/6 2012. Vlastimil Válek.“

O Válkově trpělivé a oblíbené práci se studenty svědčí edice z díla Aloise Jiráska *Já mám nejkrásnější milou* (Blok, Praha 2011), kde pod novým názvem jsou obsaženy historické novely harmonického vyznění *Maryla* a *Zahořanský hon*, pocházející z Jiráskova úspěšného období 80. let 19. století. Knížka je opatřena ojedinělým údajem: K vydání připravil Vlastimil Válek s kolektivem studentů Ústavu české literatury a knihovnictví FF MU. Odkazuje se zde na speciální seminář věnovaný spolupráci na tomto vydání. Pro edici *Maryly*, jedné z čtenářsky

nejoblíbenějších Jiráskových kratších próz, jsou použity Jiráskovy vysvětlivky a nové vysvětlivky editorů (není zmíněno opakované vydání Františky Havlové z 60. a 70. let v SNDK, které má pečlivou ediční poznámku a nové editorčiny vysvětlivky, ovšem jehož text je upraven s deklarovaným ohledem na dětského čtenáře: Havlové práce s textem poslední ruky byla doprovázena též stylistickými úpravami). Pro edici *Zahořanského honu* jsou využity též poznámky Jaroslavy Myslivečkové z vydání v SNDK 1960 (její ediční příprava tohoto vydání opět není zmíněna ze zřejmého důvodu: ediční poznámka jen málo přesahuje 10 řádků, obsahuje převážně obecné zásady). Zdá se překvapivé, že tyto dvě z nejživotnějších Jiráskových próz jsou s touto péčí vydány poprvé; svědčí to o ambivalentní pozici spisovatele těšícího se úctě, ale i nedoceňovaného. V obou novelách se Váلكovo vydání oprávněně vrátilo k vydáním textů poslední ruky, z let 1927 a 1930.

Je zřejmé, jak tyto nejnovější Váلكovy edice navazují na jeho početnou ediční práci dřívější: jsou pečlivě zpracovány, nic v nich není opomenuto či odbyto. Edice Vlastimila Války vůbec patří k nejspolehlivějším v celém průběhu moderní české ediční praxe. Bylo by užitečné, kdyby se ve stopách základní platné příručky *Editor a text* (vydané 1971, reeditované 2006), kterou redigovali Rudolf Havel a Břetislav Štorek a na níž se autorsky podíleli Rudolf Skřeček, Břetislav Štorek, Jarmila Víšková a Felix Vodička, podařilo shromáždit zkušenosti a podněty editorů, kteří s ní pracovali a pracují; Vlastimilu Váلكovi by v tomto projektu náleželo jedno z předních míst.

Jak známo, významným přínosem Vlastimila Války české literární vědě jsou jeho práce o memoárové literatuře, které publikoval nyní i již dříve. V nynějších letech se pak v těchto jeho publikacích opakovaně objevuje téma jevící se právě teď jako aktuální: pozice memoárů ve vztahu k beletrii, a to v souvislosti se zvýšeným zájmem o memoáry v době společenských změn, s inovacemi v žánrové charakteristice memoárů a konečně i s nově vydanými texty memoárů.

Po syntetické a přehledové, samostatně vydané studii *Memoárová literatura 20. století* (Akademické nakladatelství CERM, Brno 2000) publikoval Válek Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou: Způsob zobrazení reality v memoárech (in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, 2001). Studie má široký historický rámec a ústí v moderní době a jejích peripetiích. Připomíná chronologický vývoj memoárů po skončení středověku, od kronikářského způsobu zachycení reality k subjektivizovanému, osobnímu svědectví. Pro období do nástupu moderního individualismu kolem přelomu 18. a 19. století navazuje na práci olomoucké slavistky Marie

Sobotkové. Válek zdůrazňuje specifickou roli vzpomínek, když jako „divadelní kukátko přibližují detaily života“. Dále Válek uvádí nárůst memoárové literatury a její významové prohloubení v 19. století, zvláště od jeho poloviny. Výrazný je tehdejší nárůst v českém prostředí, kde přibylo významných osobností, které mají co říci. Připomíná tři časové roviny paměti a otázku poměru mezi pravdou a fikcí. Nezastupitelnou roli mají memoáry jako zpodobitel atmosféry. V závěru je využita aktuálně vydaná kniha tohoto žánru z pozůstalosti Čestmíra Jeřábka, beletristy a autora pamětí v jedné osobě.

Zároveň vyšla stať K vývoji memoárové literatury ve 20. století, což jsou části referátu předneseného na konferenci ve Šrámkově Sobotce (in: *Zpravodaj Šrámkovy Sobotky*). I v této studii jsme svědky poměrně širokého pojetí memoárů, které vysvětluje jejich rozvoj a žánrovou specifikaci. Válek nejprve pojednává o vývoji memoárové literatury od 16. století do současnosti. Konstatuje trvalý zájem o tento žánr a bohatou produkci ve 20. století, zahrnující několik set knih. Tyto publikace nejprve navazují na pamětnický typ memoárů z 19. století, ve druhé polovině 20. století pak dochází k inovování: memoáry jsou publikovány nejen jako zápisky vzpomínek, ale často též jako rozhovory, montáže, příběhy; tyto texty nenapsali vždy jen pamětníci, ale vznikly leckdy za významné účasti spoluautorů: profesionálních spisovatelů, případně žurnalistů. Jakkoli se značnému množství této literatury dosud nedostává příliš vysoké prestiže ze strany literární vědy, mají i takovéto memoáry význam pro poznání osobností a dob.

Výsledkem detailní práce s vybranými memoárovými díly je stať z roku 2002 V zajetí deníků Čestmíra Jeřábka, věnovaná dvěma knihám tohoto brněnského spisovatele: *V zajetí Antikristově* (1945), kterou uspořádal autor po konci druhé světové války, a *V zajetí stalinismu*, kterou uspořádal spisovatelův syn Dušan Jeřábek a vydal v těchto letech (2000). Oba deníky prozrazují autorství spisovatele; jakkoli doby, v nichž je Jeřábek psal, byly obtížné, psal je s ohledem na možné publikování, jak je to ostatně u spisovatelů častěji zvykem. Popisy zážitků provázejí kritické komentáře, ironické a sarkastické glosování. Autor úspěšně vystihuje absurditu za pomoci titulků dobových propagandistických novinových článků nebo výroků politiků. Čteme úvahy o poslání spisovatele a komentáře ke knihám vlastním i jiných autorů. Nově vydaná kniha Čestmíra Jeřábka se těší Válkovu uznání: tyto paměti představují „dynamický obraz i těch stránek historie, který oficiální dokumenty nezaznamenávají, ale které jsou součástí běžného každodenního života – je v nich postižena atmosféra doby. Je to dokument vytvořený také se spisovatelským umem“.

V roce 2004 se Vlastimil Válek rozloučil se svým respektovaným přítelem prof. Dušanem Jeřábekem, s přátelskou náklonností a s úctou (Za profesorem Dušanem Jeřábekem, *Universitas*). Dušan Jeřábek již nedoplní svou knihu memoárů o zážitky z novějšího období, jak jej Válek podněcoval po vydání jeho *Brněnské romance* (1997), věnované vzpomínkám z kulturního Brna let meziválečných a válečných. Válek objektivně vykreslil Jeřábkův portrét badatele encyklopedického vzdělání a širokého vědeckého záběru, který častěji volil k výkladům májovce a obrozence, dále autory spjaté s Moravou, a zvláštní pozornost věnoval Arnu Novákovi. Válek patřičně vyzdvihl též Jeřábkovu práci pedagogickou, zdůrazňuje tak, co on sám považuje za nezbytnou součást činnosti zodpovědné čelné univerzitní osobnosti, a spolu s ní i práci ediční, organizační, popularizační.

Vracíme se k činorodosti doc. Vlastimila Válka, pro nějž je samozřejmostí stálá seriózní spolupráce s dalšími pracovišti a kolegy odjinud. Ve Válkově případě to je nejčastěji spolupráce s Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity, dále se Slezskou univerzitou v Opavě, s Literárněvědnou společností a s prestižní edicí kritických vydání Česká knižnice. V těchto letech to byla také plodná součinnost s Obcí spisovatelů, která ve spolupráci s Ústavem české literatury a knihovnictví FF MU opakovaně pořádala úspěšnou konferenci Literatura určená k likvidaci, na jejímž podkladě vznikly kolektivní monografie, na jejichž redigování se doc. Válek podílel.

Připomněli jsme současné aktivity doc. Vlastimila Válka, jejich šíři a četnost. Je ku prospěchu studentů, doktorandů a mladších kolegů, že se mohou stále učit u takového učitele. Je radost Vlastimila Válka, moudrého a skromného vědce a pedagoga, že jeho pedagogické působení, jeho literárněvědná práce a její pokračování mezi mladšími mají takto úrodnou půdu. Literární historiografie v pojetí Vlastimila Válka spojuje radost a poučení.

Jiří Kudrnáč

LITERATURA:

JEŘÁBEK, Dušan

2000 „Životní výročí Vlastimila Válka“, *Bohemica litteraria*, V3, s 7–8

VÁLEK, Vlastimil

2000 *Memoárová literatura 20. století* (Brno: Akademické nakladatelství CERM)

2001a „Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou. Způsob zobrazení reality v memoárech“; in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, sv. 10, s.75–81

